

ŽIVOT

UNEDNIŠTVO
ZAGREB
"ŽIVOTA"
1927

Br. II.

TRAVANJ 1928.

God. IX.

Kainov dim

Dva brata prinose žrtvu Gospodu: Kain od roda zemaljskoga, Abel od prvina stada svojega i od njihove pretiline. I Gospod pogleda na Abela i žrtvu njegovu. Za to se Kain rasrdi veoma i lice mu se promijeni. I tu nevini Abel postrada; ubi ga vlastiti brat. Ali stoga Bog prokune Kaina i on postade skitnicom.

Svima nam je poznat taj događaj; svi smo ga čuli u prvim školskim godinama. No mi smo ga odložili u ropotarnicu svojeg pamćenja i dalje se ne brinemo. Evo danas da opet iznesemo pred svoje čitatelje tu žrtvu dvoje braće; da se malo sjetimo, kako se nažalost i danas obnavlja pred nama takova žrtva, a mi gledamo i ne vidimo teško prokletstvo, što tišti čitavo čovječanstvo. Kain luta i danas među nama, mi ne ćemo da ga uočimo i u njemu spoznamo sebe i svoje slabosti. Možda ćemo lakše postati toga svjesni, ako sebi predočimo onu sliku, kakvu često nalazimo i u našim biblijama.

1. Dim Kainove žrtve.

Eno dva brata zapališe žrtve na svojim žrtvenicima. Iz Abelove žrtve diže se dim k nebu, jer je Bogu ugodna ta žrtva. Nije tako sa žrtvom drugoga brata. S Kainova oltara pada dim k zemlji, jer Bogu nije ugodna žrtva »grešnika«.

I Evropa je stari grešnik. I ona je u svom srcu zapustila ljubav k pravom Bogu, pa se Bog može da potuži kao i na Izraelce: »Dva zla učini moj narod: ostaviše mene, izvor vode; i iskopaše sebi studence, studence isprovaljivane, koji ne mogu da drže vode« (Jerem. 2, 14.). Evropa ima svoje idole obožavanja; »i Rahela ukrade idole« (1 Mojs. 31, 19) i postavi ih na oltar da im prikaže žrtve. No i tu se kao kod Kaina spušta dim k zemlji, jer »Bog mrzi bezboštva« (Mudr. 14, 9.).

Evropa je odabrala u 19. vijeku tri idola, postavila ih na oltare pa se još i danas u 20. vijeku puši kád s tih oltara, ali se dim ne diže, nego se kao i kod Kaina spušta na zemlju i po njoj lize.

Koji su to idoli?

Parlamentarizam, nacijonalizam i kapitalizam.

a). Prvi je idol: **parlamentarizam.**

Moderna se demokracija ponosi svojim najvećim uspjehom-parlamentarizmom. Tu vladar vlada odozgo preko svojih ministara, a narod preko svojih zastupnika u parlamentu. U novijoj državi čak i monarh ili predsjednik republike bira ministre iz zastupničkih redova, pa je ministarska vlada u rukama koalicije parlamentaraca. I kako se tekar političke stranke bore, da tu vlast kao »summum appetibile« dobiju u svoje ruke! Redovito prigodom izbora zastupnici, ti predstavnici »suverenog puka«, obećaju narodu brda i doline, da će u zemlji teći med i mlijeko, kada oni jednom dođu na kormilo države. I to obećaju ne samo demagozi, nego i konservativni elementi. Svi znadu, da je demokracija ušla u krv i kosti svih državljana, pa udaraju u žice, koje su ljudima mile i ugodne. Tko bi danas tvrdio, da valja ukinuti parlament, taj bi bio najnepopularniji čovjek, taj bi kao neprijatelj savremene demokracije lako doživio propast svoju i svoje stranke.

Parlamentarizam! To je za njegove obožavatelje lijek za sve rane današnjeg čovječanstva, to je čudotvornija šiba negoli je bila ona Mojsijeva i Aronova, jedino je on kadar spriječiti socijalnu revoluciju i bankrot države.

Tako umuju pristaše apsolutne demokracije, a za njima šaputaju te iste riječi manji politički fanatici.

Što kršćanska pravda, što katolička Crkva, što Bog? Parlamentarizam može više. Dapače on je kadar da pogazi svaku pravdu, da se zarati s papom i Crkvom, da ustane i protiv neba. Što? On će iščupati svaku vjeru i ipak usrećiti čovječanstvo. Parlamentarizam je svemoguće i sveznajuće biće, izvor prava i privilegija, temelj moderne države.

Tako su obećavali u Evropi pisci polovicom 19. vijeka, kada su htjeli pošto poto da uvedu i na kontinentu demokratsku vladavinu. To je bio onda idol masa, kako ga je u svoje vrijeme ocrtao Montesquieu.

I danas?

Taj idol nije nikada stajao na čvrstim nogama a danas pogotovu ne. Njemu su odmah na početku napravili bili podnožje iz načela francuske revolucije, te kćerke slabog liberalizma. Već je to današnju političku demokraciju dovelo u diskredit¹⁾. To je priznao i V. njemački socijološki sastanak u Beču g. 1926. I Coolidge se branio pred par godina, da američanska demokracija

¹⁾ Lijepo opaža Dr. A. Posch (Graz): »Die Ideen der Demokratie werden schlagwortartig durch die Devise der französischen Revolution gekennzeichnet. Man spricht von den Ideen des Jahres 1789 u. gerade diese schlagwortartige Skizzierung hat so viel dazu beigetragen, die Demokratie in Misskredit zu bringen« (Wochenschrift 1926, n. 9).

nema francusku revoluciju za majku, te da nije od nje baštinila slabunjavost parlamentarizma. No to su riječi, pune zvuka, ali bez sadržaja i istine. Parlamentarizam je naime svugdje u neprestanoj krizi. Ta upravo u Coolodgovo domovini vlada neograničeno veliki kapital iznad parlamenta, a o političkom životu te zemlje piše Dr. Pieper, da je ondje »tako podivljao za svojim agitacijskim bezskrupoloznim metodama, te široki krugovi naprosto preziru zvanične političare i pučke zastupnike. Općenito je poznato, da kapitaliste kupuju te zastupnike« (Demokratische Forderungen u. deutsche Freiheit 9).

Nije bolje ni u Francuskoj, toj zipci kontinentalnog parlamentarizma. I tu, opaža Pieper, mase preziru narodne zastupnike, jer je puk »prožet uvjerenjem, da država mora ipak u prvom redu podupirati dobrobit pučanstva i čuvati opću slobodu, a ne gospodarstvo stranaka i političara« (ib.)

F. W. Förster je poznati pedagog. Što on veli o modernom parlamentarizmu? On veli, da je to »opće kaotičko natjecanje tko će zadobiti vlast u ruke, najgora vlast klike, koja pomoću epidemičnog glasovanja masâ prelazi u diktaturu. Najveći i najneodrživiji položaj i najpogibelnija kriza demokracije sastoji u tome, što nam pogibelj prijete te će velike gospodarske i političke opreke interesâ prijeći u otvoreni ili prikriveni građanski rat. Zašto? Jer iznad tih opreka nema nikakove čudoredne ili političke sinteze, koja bi izravnala te opreke ili ih svela na tlo višeg zajedničkog načela« (Die Menschheit 25. 12. 1925). Kako moderne demokratske države hoće da doskoče toj nevolji, tom Damoklovu maču? Uvode parlamentarnu koalicionu vladu; izmijenjuju način glasovanja i vladanja u parlamentu. I uspjeh? Zgodno bilježi isti Förster: »Budući da je tu vazda samo mehaničko ujedinjenje i tu nema veće političko-etičke ideje, to svi ti pokusi, sve te koalicije propadaju iza kratkog vremena i to poradi svoje slabosti. Pa može li dosadašnji parlamentarizam uopće podati nešto konstruktivno i nešto ljekovito? Šta mogu da učine državnici, koji se mijenjaju svake četvrte sedmice? Ta oni ne mogu ništa da počnu, jer se neprestano obaziru na vrijeme, te vazda laskaju promjenljivoj većini parlamenta ili kojoj moćnoj kliku. Colbert ili Richelieu ne bi mogli da vode svoju dalekosežnu politiku skupa s takovim parlamentom. I ovi ljudi kao zastupnici svog naroda nijesu li jongleuri, koji su se slučajno gore popeli naklonošću vremena ili masa?« (ib.)

b). Drugi je idol: **nacijonalizam.**

Srednji vijek ne poznaje jači sudar narodnosti ili čak novije borbe između raznih narodnosti. U 14. i 15. vijeku doduše skaču Francuzi na noge protiv Engleza. Ali to nije bilo u ime nacionalnosti u modernom značenju riječi; to je bila samoobrana, koju

a). Prvi je idol: **parlamentarizam.**

Moderna se demokracija ponosi svojim najvećim uspjehom-parlamentarizmom. Tu vladar vlada odozgo preko svojih ministara, a narod preko svojih zastupnika u parlamentu. U novijoj državi čak i monarh ili predsjednik republike bira ministre iz zastupničkih redova, pa je ministarska vlada u rukama koalicije parlamentaraca. I kako se tekar političke stranke bore, da tu vlast kao »summum appetibile« dobiju u svoje ruke! Redovito prigodom izbora zastupnici, ti predstavnici »suverenog puka«, obećaju narodu brda i doline, da će u zemlji teći med i mlijeko, kada oni jednom dođu na kormilo države. I to obećaju ne samo demagozi, nego i konservativni elementi. Svi znadu, da je demokracija ušla u krv i kosti svih državljana, pa udaraju u žice, koje su ljudima mile i ugodne. Tko bi danas tvrdio, da valja ukinuti parlament, taj bi bio najnepopularniji čovjek, taj bi kao neprijatelj savremene demokracije lako doživio propast svoju i svoje stranke.

Parlamentarizam! To je za njegove obožavatelje lijek za sve rane današnjeg čovječanstva, to je čudotvornija šiba negoli je bila ona Mojsijeva i Aronova, jedino je on kadar spriječiti socijalnu revoluciju i bankrot države.

Tako umuju pristaše apsolutne demokracije, a za njima šaputaju te iste riječi manji politički fanatici.

Što kršćanska pravda, što katolička Crkva, što Bog? Parlamentarizam može više. Dapače on je kadar da pogazi svaku pravdu, da se zarati s papom i Crkvom, da ustane i protiv neba. Što? On će iščupati svaku vjeru i ipak usrećiti čovječanstvo. Parlamentarizam je svemoćuće i sveznajuće biće, izvor prava i privilegija, temelj moderne države.

Tako su obećavali u Evropi pisci polovicom 19. vijeka, kada su htjeli pošto poto da uvedu i na kontinentu demokratsku vladavinu. To je bio onda idol masâ, kako ga je u svoje vrijeme ocrtao Montesquieu.

I danas?

Taj idol nije nikada stajao na čvrstim nogama a danas pogotovu ne. Njemu su odmah na početku napravili bili podnožje iz načelâ francuske revolucije, te kćerke slabog liberalizma. Već je to današnju političku demokraciju dovelo u diskredit¹⁾. To je priznao i V. njemački socijološki sastanak u Beču g. 1926. I Coolidge se branio pred par godina, da američka demokracija

¹⁾ Lijepo opaža Dr. A. Posch (Graz): »Die Ideen der Demokratie werden schlagwortartig durch die Devise der französischen Revolution gekennzeichnet. Man spricht von den Ideen des Jahres 1789 u. gerade diese schlagwortartige Skizzierung hat so viel dazu beigetragen, die Demokratie in Miskredit zu bringen« (Wochenschrift 1926, n. 9).

nema francusku revoluciju za majku, te da nije od nje baštinila slabunjavost parlamentarizma. No to su riječi, pune zvuka, ali bez sadržaja i istine. Parlamentarizam je naime svugdje u neprestanoj krizi. Ta upravo u Coolodgovoj domovini vlada neograničeno veliki kapital iznad parlamenta, a o političkom životu te zemlje piše Dr. Pieper, da je ondje »tako podivljao za svojim agitacijskim bezskrupoloznim metodama, te široki krugovi naprosto preziru zvanične političare i pučke zastupnike. Općenito je poznato, da kapitaliste kupuju te zastupnike« (Demokratische Forderungen u. deutsche Freiheit 9).

Nije bolje ni u Francuskoj, toj zipci kontinentalnog parlamentarizma. I tu, opaža Pieper, mase preziru narodne zastupnike, jer je puk »prožet uvjerenjem, da država mora ipak u prvom redu podupirati dobrobit pučanstva i čuvati opću slobodu, a ne gospodstvo stranaka i političara« (ib.)

F. W. Förster je poznati pedagog. Što on veli o modernom parlamentarizmu? On veli, da je to »opće kaotičko natjecanje tko će zadobiti vlast u ruke, najgora vlast klike, koja pomoću epidemičnog glasovanja masâ prelazi u diktaturu. Najveći i najneodrživiji položaj i najpogibeljnija kriza demokracije sastoji u tome, što nam pogibelj prijeti te će velike gospodarske i političke opreke interesâ prijeći u otvoreni ili prikriveni građanski rat. Zašto? Jer iznad tih opreka nema nikakove čudoredne ili političke sinteze, koja bi izravnala te opreke ili ih svela na tlo višeg zajedničkog načela« (Die Menschheit 25. 12. 1925). Kako moderne demokratske države hoće da doskoče toj nevolji, tom Damoklovu maču? Uvode parlamentarnu koalicionu vladu; izmjenjuju način glasovanja i vladanja u parlamentu. I uspjeh? Zgodno bilježi isti Förster: »Budući da je tu vazda samo mehaničko ujedinjenje i tu nema veće političko-etičke ideje, to svi ti pokusi, sve te koalicije propadaju iza kratkog vremena i to poradi svoje slabosti. Pa može li dosadašnji parlamentarizam uopće podati nešto konstruktivno i nešto ljekovito? Šta mogu da učine državnici, koji se mijenjaju svake četvrte sedmice? Ta oni ne mogu ništa da počnu, jer se neprestano obaziru na vrijeme, te vazda laskaju promjenljivoj većini parlamenta ili kojoj moćnoj kliku. Colbert ili Richelieu ne bi mogli da vode svoju dalekosežnu politiku skupa s takovim parlamentom. I ovi ljudi kao zastupnici svog naroda nijesu li jongleuri, koji su se slučajno gore popeli naklonošću vremena ili masa?« (ib.)

b). Drugi je idol: **nacijonalizam.**

Srednji vijek ne poznaje jači sudar narodnosti ili čak novije borbe između raznih narodnosti. U 14. i 15. vijeku doduše skaču Francuzi na noge protiv Engleza. Ali to nije bilo u ime nacionalnosti u modernom značenju riječi; to je bila samoobrana, koju

je izazvao stranac, koji je u njihovu zemlju prodro kao neprijatelj. Drukčije je to u 19. vijeku. Tu se upravo pod egidom nacionalnosti dižu revolucije i trzavice hvataju sve narode; bune se dižu u Poljskoj, Madžarskoj, Italiji, Njemačkoj, Hrvatskoj i Češkoj. Bismark je dapače i svu svoju politiku stavio u službu tog načela. Napokon je prigodom svjetskog rata ili, bolje rekavši, kod mirovnih njegovih konferencija Wilson proglasio »pravo svih naroda, da sobom odluče« i stvore svoju državu. To je vrhunac nacionaliteta, koji je eto postao čak državno-političkom dogmom. To je idol novijeg svijeta, nove ere. Taj je idol postao veći nego li kip, o kome je sanjao kralj Nabukodonozor. »Velik bijaše lik i svjetlost mu silna i strašna bijaše na očima... Odvali se kamen bez ruku, udari lik u stopala mjedena i zemljana i satre ih. Tada se satre gvožđe i zemlja i mjed i zlato i posta kao pljeva na gumnu, te odnese vjetar, i ne nađe mu se mjesto« (Dan. 2, 31. 34—35).

Što se nije sve deklamovalo u ime nacionalizma! Ako je u doba izbora kandidat bio i najgorih svojstava, ali gorljiv nacionalista, mase mu opraštaju i biraju ga kao svog miljenika. Neka je i loš književnik, ali ako znade udariti u nacionalne žice, novine ga u zvijezde kuju. Crispi je jednom izjavio: Što katkada učinim, to mi je i samom odvratno, pa bi me i sugrađani na vješala osudili, kada to ne bih prikrrio plaštem nacionalizma.

Nacionalizam je tako izrastao ljudima iznad glave, da mu sve dopuštaju i sve opraštaju. »Svjetlost mu je silna i strašan je u očima«. No ne će li se i za nj naći »kamen bez ruku?«

Postoji taj kamen i već tuče u stopala tog gorostasa; dapače postoje četiri kamena, a to su: vanjska i nutarnja politika, internacionalizam i industrijalizacija.

Čim je nacionalizam ojačao u 19. vijeku, odmah ga je politika pograbila i postavila u svoju službu. Ona je njegovom pomoću počela da radi oko stvaranja novih, nacionalnih država. No odmah je ustao ministar vanjskih posala i stao da progoni takove tobožnje »utopije«. I to je radio u 19. vijeku kao i u 20. ne samo jedan ili drugi ministar, nego »unisono« svi. I što vidimo danas? Uza sav trijumf nacionalizma nema ni jedne nacionalne države, u kojoj bi se pokrивao pojam države i narodnosti, barem ne u Evropi, gdje se nacionalizam zapravo rodio i odrastao. Iznimka su Japan i Kina, gdje uopće ne možemo govoriti o »nacionalnom proljeću«, kako je to bilo polovicom 19. vijeka kod nas u Evropi. Danas je ondje nacionalizam isto što i ksenofobija, borba protiv stranaca, koji hoće da se usele ili da zemlju gospodarski isišu. Punina nacionalizma naime sastoji u gajenju zajedničkog duha kulture, običaja, jezika, načela životnih prava, a ksenofobija je mali dio nacionalne ideje. Njemačka ima u svom krilu i nenjemačkih elemenata (osobito ako natrag dobije

svoje kolonije); slično je s Francuskom, Španjolskom, Portugal-skom. Nekoć je Austrija bila skupina raznih narodnosti poput Švicarske. Češka? Ona je kopija stare Austrije. Nije bolje ni s balkanskim državama. Pariski mirovni ugovor nije tu zadovoljio male narode. Istina danas i velike i male države priznaju političku vrijednost nacijonalizmu, ali je u praksi ostalo gotovo sve pri starom. Ministarstvo vanjskih posala ne pušta, da nacijonalizam može razviti slobodno svoju zastavu; da uopće živi, ako hoće da otkida zemlje od države.

S ministrom vanjskih posala ide pod ruku i ministar nutarnjih posala. Kako? Moderna je država produkt kompromisa raznih stranaka u istoj. No u tome vazda gospoduje jedna stranka ili koalicija nekoliko većih stranaka. I ta oligarhija traži, da poput sjeverne Amerike asimiluje sebi manje narode. Za tim ide ministarstvo nutarnjih posala. Dakle ovo po svojoj biti ruši neograničenost nacijonalizma, a često i prečesto upravo pod plaštem istog nacijonalizma. Silno se mnoštvo svih narodnosti uselilo u Ameriku, ali ih je klima i država sasama otuđila staroj narodnosti ili barem njihovu djecu. Za tim »idealom« idu i ministarstva starih kontinenata. Tako je eto bila ironija, što je upravo predsjednik Amerike, dakle one zemlje koja ne će da poznaje druge nacijonalizme do svoga, ustao i proglasio skrajno »pravo« narodnosti za sve, pa i male narode. Sacro egoismo i imperijalizam drmaju podnožjem nacijonalizma.

Treći je »kamen bez ruku« internacijonalizam, kako ga širi socijalizam, komunizam i boljševizam. Socijalnoj demokraciji, osobito u Evropi, nitko ne će zaniijekati jaki upliv na mase, pa i na inteligenciju. Njezini ministri su i pred ratom učestvovali u vladi i upravi zemlje. Ta crvena internacijonala ne haje za nacijonalizmom i prelazi preko njega na dnevni red drugih pitanja. Za taj internacijonalizam je indiferentno, da li je u državi vlada u rukama jednog naroda ili više njih, da li je nacijonalna svijest jaka ili mlitava, da li je nacijonalna kultura na vrhuncu ili se tekar budi. Njemu je do toga, da se tu provede socijalna revolucija u smislu Marxa. Socijalna je demokracija zanjela radničke mase, pa stoga su ove i otuđene nacijonalizmu.

Četvrti je »kamen bez ruku«, koji će u nedalekoj budućnosti najjače pogoditi nacijonalizam: industrijalizacija. Činjenica je nepobitna, da je nacijonalizam najviše uspijevao u agrarnim zemljama; dakle u krajevima, gdje se mnogo drži do tradicije, povijesti i narodnog ponosa. Kako se sada sve države više ili manje povode za Engleskom i postepeno se pretvaraju u industrijske zemlje, to prijeti ne mala i brza pogibelj uopće za sve, što diše nacijonalizmom. Kako? Industrija paktira sa svakim i ruši svakog, ko joj se usprotivi. Ona se sljubi s fašizmom kao i s militarizmom, eva su joj sredstva dobra. Utilitarizam je parola

njezine zastave, uspjeh cilj, tehnicizam krila. Od države jedino to traži, da ostane kapitalistička. Ona prelazi preko svakog nacijonalizma Ahilovim korakom i u borbi nesmiljeno ruši sve nacijonalističke ograde, kako je taj junak činio s četama Trojana-ca: sve ih baca pred sobom kao suho snoplje.

Nije stoga čudo, što se već iz liberalnog tabora jadikuje, kako nacijonalizam propada; ozbiljno se govori o jakoj krizi tog liberalnog ideala, kako to bilježi i S. Hellmann u »Archiv für Politik u. Geschichte« (str. 185, 1927. u članku »Die Krisis des Nationalstaatsgedankens«)

Tako evo sva ova četiri kamena »bez ruku« ruše nacijonalizam, taj idol 19. vijeka i vjetar nove ere raznosi »ostatke njegovog trupla kao pljevu na gumnu«.

c) I **kapitalizam**, taj treće idol, gazi ljudsko dostojanstvo. Njemu je vrhovno načelo »Fiat quaestus et pereat mundus«, gramženje za neograničenom dobiti. On hoće - kako opaža Sombart u svom djelu »Der moderne Kapitalismus« - da bude sve dozvoljeno. Takav je kapitalizam posljedica engleskog filozofskog naturalizma, kako ga nalazimo izložena u Smithovu sustavu i prije toga kod engleskih fiziokrata. Oni su zagovarali i tražili slobodu u svemu, a pri tome su zaboravili, da je čovjek vazda sklon na zlo. Francuska je revolucija u tom pogledu podigla sve brane i ventile ljudskoj zloći. Već je Rousseau prije revolucije isticao, da će u potpunoj slobodi čovječanstvo plivati samo u ambroziji i nektaru i povratit će mu se izgubljeni raj. A ljudi? Podigoše oltar novom idolu i zapališe žrtvu. A dim i kâd? Vraća se k zemlji. Kako?

Kapitalizam, netom se malo ojačao, pustio je poput hobotnice svoje trakove na sve strane, da sve sebi podjarmi, da sve osjeti njegovu nesmiljenu vlast. Čujmo, kako se o tome izrazuje Dr. Schäffle. On piše: »U kapitalističkoj periodi javljaju se novčani magnati. Oni postaju u državi prva velevlast, direktne pomoću prednosti kod glasanja, indirekte pomoću svojih stranačkih ministarstava, svoje štampe, podmićenih zastupnika, činovnika i novinara. Novčanoj se sili moraju klanjati carstva i kraljevstva. Ta tko odlučuje o javnim potrebama i troškovima, ako ne ta sila? Što služi novčanom plemstvu, to dobiva hrane, drugo sve mora od gladi poginuti. Kapitalizam se tako razvija, da su novac i spekulacija zavladali u svem socijalnom životu. O njima postadoše ovisni kruna, vlada, parlamenat, znanost, crkva, škola, štampa. Tu vrijedi Byronova riječ: Lafitte i drugovi, gospoda talira, pravi su gospodari Evrope« (Bau u. Leben des sozialen Körpers, 30). I Rathenau je u nekoj zgodi kazao: »Trista ljudi, koji se međusobno poznaju, vladaju gospodarstvenim životom Evrope«. A Dr. Eberle nadodaje: Četiri stotine njih vladaju gospodarskim životom cijele zemlje (Schönere Zukunft 1927, 219).

Dr. Eberle dalje crta dokazima u ruci, kako evropska štampa nije slobodna. On se slaže s publicistom I. Davidom, da je ona zavazda u rukama velikog kapitala (Grossmacht Presse, 1913). Sombart tvrdi, da engleska biologija i evolucija nije drugo nego populariziranje kapitalističkih ideja (Händler u Helden). Sombart dalje citira novijeg filozofa Francisa Bacona, što kaže uopće o cilju znanosti: »Istiniti je i pravi cilj znanosti, da obogati čovječji život novim izumima i sredstvima« (ib.).

Kapitalizam je preokrenuo sav naš javni život. Da navedemo jedan primjer. Nekoć su spomenici po gradovima svjedočili o kulturi građana, služba je Božja bila na prvom mjestu i na drugom umjetnost i znanost. Tako nam jamče gradovi kao Firenca, Mleci, Prag, Beč, Varšava, Zagreb, Dubrovnik, Split i Šibenik. Na glavnim ulicama vidimo katedrale, te gradsku vijećnicu, crkve i muzeje. Danas? Na najvažnijim su mjestima banke, burza i dućani. Sa svih ulica i iz podruma i sa svih krovova čuješ glas: Trguj, kupuj, mijenjaj! (Eberle, *Schönere Z.*, 228). Nažalost tim duhom diše i lijepa književnost i sva umjetnost.

Novine su odraz naše kulture i moralnog života. Francuski je zastupnik J. L. Chastanet nedavno objelodanio u Parizu svoje djelo »La Republique des banquiers«. Tu on iznosi strašne brojke, kako je francusko novinarstvo, veliko i malo, potkupljeno i u službi finansijera. Tu bi morao i moderni Jugurta kazati: O urbem venalem! Eto tako je u zemlji razvikane demokracije i slobode.

I kako je tekars parlamentima! Kako li tu ideali imaju malu vrijednost. Čujmo Dra Eberlea. On veli: »Parlamenteat nije stjecište najboljih duhova i karaktera jednog naroda. Loša je štampa odgojila birače tako, da radije biraju čovjeka, koji im zbori o pravima, negoli onoga, koji im govori o dužnostima. Kožar Kleon će u politici istisnuti Sokrata« (*Schönere Zukunft* 234). I kako li je taj parlamenteat pod utjecajem nezasitnog kapitalizma! Obično se drži, da je engleski parlamenteat najslobodniji. I ipak je to skup članova ili zastupnika visoke finansije. Već je g. 1900., kako bilježi G. Schmoller, sjedilo u tom parlamenteatu do 57 samih direktora željeznica ili željezničkih poduzeća. Sva velika društva imaju tu barem jednog zastupnika i u donjoj kući ne može ništa proći, ako to nije prema volji tih novčanih magnata (*Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre* II, 12). Socijalni je demokrat Delaisi u svom djelu »La democratie et les financiers« napisao ove riječi: »Parlamenteat je danas u Francuskoj isto kao španjolski zid, koji je potrebit kapitalu da bude između njega i naroda, te tako uzmožne nečuvanim načinom zlorabiti državu i dalje tjerati svoj posao. Parlamenteat se i štampa, te dvije najmoćnije državne ustanove u modernoj demokraciji, potpuno prodali kapitalizmu«. O Americi je poznato, kako je parlamenteat u službi

kapitalizma. Henry George opisuje američke novčane oligarhe: Oni nose u svom džepu gradske četvrti, gospodari su glasovnica, dijele službe kao trgovačke artikle, nose, premda niti siju niti predu, najljepša odijela, i rasiplju objema rukama novac. Oni imenuju članove zakonodavstva, članove kongresa (Kod Eberla, 1. c. 236). Što misli talijanski narod o svojem parlamentu? On kaže: Chi dice parlamento, dice gvastamento (tko veli parlament, veli pokvarenost); Gvelfo non son, ne Ghibellin m'appello, Chi mi paga di piu, sono di quello (niti sam Gvelf niti Gibelin, ali sam onoga, koji me više plati).

Čemu sve ovo navedoh? Da vidimo, kako mislimo da smo slobodni, a u realnosti imamo tako malo slobode. Zgražamo se, što je nekoć u Ateni 20.000 slobodnih građana vladalo nad 400.000 robova. Zar je danas bolje? Sve su gospodarske niti čitavog svijeta dandanas u rukama četiri stotine ljudi. I ti novčani magnati strože postupaju s čovječanstvom negoli su nekada to činili pretorijanci, koji su postavljali čak i vladare u rimskoj državi. Svi mi živimo u duševnoj i materijalnoj krletci, koja ima malena vrata, ali i njihov ključ ima samo plutokracija. Dostojevski i Tolstoj su osudili i prokleli zapadnu Evropu, jer su u njoj vidjeli samo komercijalizam svega. Ali danas takova nije jedino Evropa, nego je nažalost čitav svijet.

Čovječanstvo je očekivalo od kapitalizma svoj spas, a eto doživjelo je svoje — ropstvo. Tu se jasno obistinjuje Božja prijetnja: »Per quae peccat quis, per haec et torquetur« (čime tko zgriješi, time će biti i kažnjen. Sap. 11, 17). Čovječanstvo je kapitalizmu dalo neograničenu slobodu, da vlada svijetom i bez Boga i njegovih zapovijedi, a gle, što se dogodi? Taj miljenik okrenu svoje pandže nehumano protiv humaniteta.

2. U svijest, svijete!

Ovo iznesoh ne stoga, jer bih tobože sve samo crno vidio. Priznajem, da u nacionalizmu, demokraciji i kapitalizmu ima i dobrih strana. Što je dobro, to ne osuđujem. Zlo je tu u tome, što je »homo inimicus« posijao svoj kukolj, unio svoju zloću. Pa tu kao i drugdje vrijedi: Bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu (svako je djelo zlo, ako mu je primiješano nešto zla ili manjkavosti). Tu nije dovoljna dobra nakana. I Kain je pri svojoj žrtvi kanio da Boga poštuje, a ipak Bogu nije bila po volji takova žrtva. Zašto? Njom je htio brata poniziti. Moderno društvo ide još dalje u zloj nakani. Svojim nacionalizmom, demokracijom i kapitalizmom traži samo blaženstvo na zemlji i to bez pravog osobnog Boga; uzda se u djelo ruku svojih. Tu mi i nehotice padaju na um Izaijine riječi, koje je on napisao o svojim savremenici: »Uzdaju se u ništavilo, nose jaja aspidi-

na i tkaju paučinu, posao je njihov bezakonje i u rukama je njihovim nasilje. Noge im trče na zlo; puta mirnoga ne znaju, i na putovima njihovim nema pravde; načinili su sebi krive staze; kogod ide po njima, ne zna za mir. Zato je sud daleko od nas i pravda ne dolazi do nas; čekamo vidjelo, a ono, eto mrak; svjetlost, a ono hodimo po tami. Pipamo kao slijepci zid, kao oni koji nemaju očiju pipamo; spoticemo se u podne kao u sumračje; u obilju smo kao mrtvi. Ričemo svikoliki kao medvjedi, i jednako gučemo kao golubice; čekamo sud, a njega nema, spasenje, a ono je daleko od nas« (59). Čovječanstvo mora svagda priznati Bogu: »Evo, koji odstupiše od tebe, ginu« (ps. 72, 27). Tri idola današnje nekršćanske kulture hoće da ponište s lica zemlje vezu s Bogom, ali upravo ti idoli i izazivlju Boga na gnjev i kršćanin mora zavapiti sa psalmistom: »Ustani, Bože, brani stvar svoju, opomeni se kako ti se bezumnik ruga svaki dan! Ne zaboravi obijesti neprijatelja svojih, vike, koju jednako dižu protivnici tvoji!« (ps. 73, 22—23). A Bog? »Koji je stvorio uho, zar ne čuje?« (ps. 93, 9). Čuje, čuje. I već je pala osuda njegova. Okrenuo je dim sa žrtvenika onih triju idola protiv čovječanstva i nije mu donio spasenje, nego još veći nemir i pravi mrak.

Tu ne ostaje drugo, nego da se modenro društvo vrati s krivog puta. Kako će to učiniti? »Srce čovječje izmišlja sebi put, Gospodin upravlja korake njegove« (Prov. 16, 9). Dekalog Božji treba da nas opet vodi. Dok se je Evropa toga držala, drukčije je tu bilo i vladalo je u njoj kršćansko jedinstvo i ona je bila zavladała čitavim svijetom. Netom je odstupila od Božjeg puta, spade i sama na niske grane i izgubi kao Esau svoje prvenstvo. Dapače se već čuje topot konja i bojovna se vika diže k nebu pod oblake onih četa, koje će se doskra možda okrenuti s dalekog istoka put Evrope; možda nije daleko vrijeme, kada će oćutjeti zapadni svijet, da i žuta rasa može da bude u rukama Božjim kao nekoć Cir ili Atila, koji su kaznili narode za njihova zlodjela.

Evropo, preni se! Okreni se opet prema katoličkoj Crkvi, kojoj si sva pripadala prije 400 i 900 godina. Tvoj pad se poćinje s istoćnim raskolom pred 900 godina, a pospješio ga je protestantizam, taj pobratim staroga poganstva.

Ali — reći će tko — kako da se Evropa opet vrati k Crkvi, kada je nacijonalizam zapalio sve nacijonalne strasti? kada je kapitalizam skućio poda se sve narode i išćupao im iz srca dekalog Božji? kada bezbroj loža i parlamenata navodi neprestano vodu na mlin bezbožnog kapitalizma?

Svim ovim odgovaram: I apostoli su bili na genesaretskom jezeru za oluje u većoj nevolji i tjeskobi. No upravo je njima kazao božanski naš Ućitelj: »Što ste bojažljivi i malovjerni?« (Mat. 8, 26). Gdje je Bog, nema tu propasti. Mi imamo neogra-

ničenu moć, ako se samo njom poslušujemo. Mi možemo Boga — moliti. Molitva, to je naša poluga, koja je daleko snažnija nego li ona, kojom je Arhimed hotio da digne u zrak čitavu zemlju. Dvanaest je apostola u ime Kristovo svladalo staro poganstvo. Zar je danas Krist mrtav? »Isus Krist jučer je i danas isti i u vijeke« (Žid. 13, 8). Treba opet Krista unijeti u javni naš život. »Njemu valja vladati« (1 Kor. 15, 25) u obiteljima, parlamentima, po tvornicama, uredništvima, svagdje. To će i biti, ako Evropa i svijet prihvate socijološke nauke, dogme i moral rimokatoličke Crkve.

A.

Pozitivizam — izvor modernih zabluda

Da odmah kažem, što hoću: nije mi namjera pisati povijest pozitivizma uopće, niti crtati život glasovitog Francuza, čije nam ime dolazi na pamet, kadgod se sjetimo pozitivizma. Comte (1798 — 1857) podao nam je svojim djelom »Cours de philosophie positive«, koje je izašlo u Parizu 1830 — 1842. u šest svezaka, sistem pozitivizma, od kojega je učinio i »vjersku« sljedbu, koja je u mnogočem oponašala uredbu katoličke Crkve. Tko želi svestrano upoznati život i djelo ovoga filozofa i povijest pozitivizma u prvim decenijama nakon smrti njegova utemeljitelja, njega upozoravam na dvije opsežne studije oca Hermana Gruber D. I., koje su izišle u »Stimmen aus Maria — Laach« (1.) Ergänzungsheft 45: August Comte, der Begründer des Positivismus. 2.) Ergänzungsheft 45: Der Positivismus vom Tode August Comte's bis auf unsere Tage 1857 — 1891.) O prvoj studiji izjavio je sam Laffitte, nasljednik Comteov, da je najbolji prikaz pozitivizma — le meilleur resume qui existe jusqu' a present de la doctrine positiviste (Revue occidentale, Organe du Positivisme, 1er Janv. 1890).

Moja je namjera, promatrati temeljni princip svakoga pozitivizma u odnosu prema filozofiji i teologiji, t. j. u njegovim posljedicama za naravnu i svrhunaravnu znanost. Kazao sam »svakoga« pozitivizma, jer se na istom temeljnom načelu mogu osnivati razni sustavi, kaošto su uistinu bili, a i sada su raznoliki pozitivistički sustavi. Zbiljski sustavi ne obuhvaćaju uvijek sve posljedice, koje su u načelu sadržane. Ali iz toga ne slijedi, da je dovoljno promatrati samo nauke, koje su iz načela već izveli, nego treba istraživati sve. Istina je, da je ovo potonje istraživanje »apstraktno«, ali je i to istina, da je apstraktna znanost prava znanost, kojom se najviše približujemo nepromjenljivomu vječnomu znanju Božjemu.